

4508

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԵՆԻ
Հանրապետություն
ՀՀ Կոմկոմիտեի 21

ՍՏ. ՏԵՐ-ԱՒԵՑԻԲԵԱՆ

ՈՒՆՏԱԽՈՐՆԵՐԸ

ԱՆՏԱՌԻԳԻՏԸ

ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՄԻԱԾԲ

Յանքում «ՀԱՍԿԵՐ» ամսագրի

***00000

ԹԻՖԼԻՍ

Յգառան Ե. Ազատեանի, Պոլիգ. 7

1914

891.995

S-37

891.995

S-37 *ս*

ՍՏ. ՏԵՐ-ԱԻԵՏԻՖԵԱՆ

Ո Ւ Խ Տ Ա Ի Ո Ր Ն Ե Ր Ը

Ա Ն Տ Ա Ռ Ի Գ Ի Ի Տ Ը

ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՄԻԱԾՔ

Յաւելած «ՀԱՍԿԵՐ» ամսագրի

○○○○○

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Ն. Աղանեանի, Պոլից. 7

1914

#

1004

6229

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ՀԱՅԴԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՈՒՆՏԱԻՈՐՆԵՐԸ

I

Շարան-շարան վերադառնում էին ուխտա-
 ւորները Ամենափրկչից: Սարերով ու ձորերով
 անցնող ուր-մուր ճանապարհը կարմրուցի էր
 տալիս այս ու այնտեղ. ուխտաւորների շատը
 կանայք ու երեխաներ էին, մեծ մասամբ կար-
 մրագոյն կամ գոյնգոյն շորեր հագած: Որը ո-
 տով էր գնում, որը ձիու, ջորու կամ էշի վրա
 նստած. շատերը ոտով էին: Չէին շտապում.
 բաւականին օր կար դեռ: Զրուցելով, կատակե-
 լով ու ծիծաղելով գնում էին իրենց քեփին:
 Այս ու այն խմբի միջից երգ էլ էր լսում: Երի-
 տասարդ տղէքը, ջահել հարսներն ու աղջկերքը
 և երեխաները կանգնում էին ճանապարհին կից
 գտնւող մի կանաչազարդ հարթ տեղ ու մի խաղ
 սկսում. վազվզում, ծիծաղում մի կուշտ ու կըր-
 կին ճանապարհ ընկնում: Տղաներից շատերը ձի
 էին քշում կամ կրակում նշանի հրացաններից
 ու ատրճանակներից: Զուռնաչիներ ու պիու ա-
 ծողներ էլ կային ուխտաւորների մէջ: Այս սարի
 լանջին կամ այն բլրի գագաթին մէկը յանկարծ

Գ 235
44

զուռնա էր փչում. նրա ծորչին ու գհուլինն *) էլ իսկոյն իրենց անելիքն էին անում. մի ուրիշ տեղից պղւի ձայնն էր լսւում. սարերն ու ձորերը լցնւում էին արձագանքով: Նւագող վարպետները նւագում էին ոգևորւած, պարողները պարում ուրախ-զւարթ, մեծ հրճանքով. խըմբւում էին մի յարմար տեղ ու պարում կամ էնպէս պարելով ճամփայ գնում: Ամբողջ ճանապարհը ծափ ու ծիծաղ էր:

Ի՞նչպէս չուրախանային. Հոգեգալուստի օրն էր արդէն. մայիսն անշառ էր անցել, կարկուտ ու աւեր չէր բերել. արտերն աճել բարձրացել էին այնչափ, որ հէրանց էին գնում. ծովացել էին իսպառ. լէն ու բոլ ծովի պէս դէս ու դէն էին տատանւում: Ամեն տեղ կանաչ ու ծաղիկ, թռչունների երգ, ծառերի ծլվլոց, գառների ու ոչխարների կայտառ մայիւն. տաւարի զւարթ բառանչ: Ամենքն էլ կուշտ, առողջ, երջանիկ: Բոլորւել վերջացել էր արդէն անշափ գեղեցիկ մի գարուն ու նրա ետևից գալիս էր ամառը, որն անկասկած շատ բարիքներ էր բերելու իր հետ:

Ահագին բազմութիւն էր գնացել այդ Հոգեգալուստի օրը Ամենափրկիչ սրբավայրը, խորը հաւատով ու բաց սրտով իր ուխտը կատարել այնտեղ, իր երախտագիտութիւնը յայտնել: Ան-

*) Ներդաշնակող նւագածուն ու թմբկահարը:

թիւ մատաղներ էին մօրթել այնտեղ ուխտաւորները, թափօրներ կատարել ու հիմա ուրախ-զւարթ վերադառնում էին տուն:

Ճանապարհի այս ու այն կէտում տեղի էին ունենում հրաժեշտի տեսարաններ. բարեմաղթութիւններով բաժանւում էին իրարից ու ճանապարհւում այս կամ այն գիւղը: Կանայք իրար կուլաւ էին ընկնում, համբուրւում իրար հետ. ուրիշ գիւղ մարդի գնացած հարսը, բաժանւելով իր հարազատներից, աղի-աղի արտասւում էր. քանիցս անգամ համբուրւում էր իր մօր, քրոջ ու փոքրիկ եղբօր հետ. քիչ էր մնում, թէ համբուրի նոյն իսկ իրենց Թառլան ջորուն, որի վրա նստած իր աղջիկ ժամանակ նա այնքան խաչ էր գնացած, Ամենափրկիչը ամենից շատ. բարձրաձայն խօսել սակայն, նոյն իսկ լաց լինել բարձրաձայն, չէր համարձակւում. սկեսուրը կշտին էր. նրա լեզուն կը կտրէր ահր...

Երեխաներից մէկն այստեղ էր լաց լինում, միւսն այնտեղ:

— Ա՛նան, պլիթ *) եմ ուզում, — ասում էր մէկը:

— Ա՛նան, բաղարջ տու ինձ, — ասում էր մի ուրիշը:

— Ա՛նան, մի կարմիր ձու էլ տու ինձ, — ասում էր երրորդը:

Ու այդպէս անվերջ:

*) Գաթայ:

—Ձեզ մատաղ, էլ կայ ոչ. դիւի խաչին ենք տւել,—ասում էին նրանց:

—Ամենափրկիչ պապին ենք տւել է, Ամենափրկիչ պապին, որ ձեզ պահի, արտերն էլ պահի, գառներն էլ պապահ անի, հուլներն էլ. բն,—վրայ էր բերում մի ուրիշը:

Այդպէս խաբում լռացնում էին մի կերպ խեղճ երեխանց:

Ուխտաւորների քարաւանի մէջ ձիաներ ու ջորիներ այնքան էլ չը կային. մեծ մասամբ էշեր էին: Ջորի կամ ձի ունեցող ընտանիքն անգամ էշ ունէր իր հետ: Էշերը բարձւած էին ամանեղէնով ու պաշարեղէնի մնացորդով: Կային էշեր, որոնց վրա ուխտաւորներ էին նստած՝ երեխաներ, այնպիսիներ, որոնք կարող են առանց ուրիշի օգնութեան էշի վրա նստած կենալ, ու զառամեալ ծերունիներ. կնիկարմատ ոչ մի հատ. կանանց համար, բացառութեամբ փոքրիկ աղջիկների, անվայել է համարւում էշի վրա նստելը:

Պատահում էր էշ, որի վրա նստած էին լինում երեք ստահակ չարաճճի տղաներ, որոնք բզում էին խեղճին հա բզում: Էշը գլուխը կախած գնում էր մի կերպ, մեծ նեղութիւն կրելով զարիվերներում մանաւանդ:

—Փոխ կենդանիներ, ի՞նչու էք երեք հոգւով նստել. խեղճ չի բն,—ասում էր ուխտաւորներից որ և է մի հասակաւոր:

—Էշ ա. ի՞նչ ա գիտում. տաղ արած կը տանի,—ասում էին նրանք հռչալով ու շարունակում բզել խեղճ էշին:

Ոտով գնացող նրանց նման մի ուրիշ չարաճճի գաղտագողի մօտենում էր ետեց ու մի ամբողջ բուռը ձիաճանճ ածում էշի ետևի ոտների արանքը: Հեզ ու հանդարտ էշը մի բոպէում հիւրստտւում էր. ցատկոտում, պապարպապար էր անում տեղը կամ քամի վերցնում փախչում՝ ազատւելու մի կերպ անտանելի ճանճերից: Նրա վրայի չարաճճիները վայնասուն էին բարձրացնում ու իրար ետևից կամ հենց երեքն էլ միասին կաթուկ տալիս էշից:

—Ձեր հախն ա, ա՛յ ձեր հախն ա. այ թա հա,—ասում էին մեծերը,—ի՞նչու էիք ահր երեքով նստում էդ խեղճի վրա:

Իրեն բզողներից ազատւած էշը վազում նետւում էր կանաչների մէջ ու գէս ու գէն թաւալւում: Եթէ արտի մէջ էր թաւալւում, այս ու այն կողմից իսկոյն և եթ վրա էին հասնում մեծերը ու մահակները վրա բերում խեղճին ասելով.

—Սատակես դու, սատակես. տեղը գլխիցդ կտրւել ա, որ արտի միջին ես թաւիլ տալի:

Ասում էին ու մահակներն անխնայ իջեցնում ապաբախտ էշի գլխին, գաւակին, ոտներին, փորին... Խեղճը մի կերպ ազատւում էր հարւածների տարափից ու գլուխ վերցնում փախ-

չում:

Էշաթափ չարաճճիները ցաւը մոռացած վազում հասնում էին նրա ետեւից, նորից ճանկում ու նստում վրան: Էշը ճանճերից ազատւած, բայց այն չարաճճիների բզից ոչ, գլուխը կախած շարունակում էր ճամփան, քայլում ծանր, առանց որ և է աշխոյժի, խրխինջի, մռայլւած դէմքով՝ կասես մտքում իր սև օրը լինէր անիծելիս...

Ուխտաւորների էշերից հազազիւան էր պատահում, որ քոթակ չուտի: Ասենք իրենք էլ էին մեղաւոր. գնում էին էնպէս խելքները գըլխներին, հեզ, հանգիստ. յանկարծ շեղւում էին ճանապարհից դէպի թաւ կանաչով ծածկւած մարգագետինը կամ ծովի պէս տատանող արար ու պրանւում թաւալեւու, իսկ որ էշավարի՝ բնաւ ուշադրութեան չառնելով վրայի խուրջինը կամ զառամեալ ծերունուն... Խուրջինը շարժւում էր մի կողմ կամ հենց էշի տակոյն էր լինում. ամաններ էին ջարդւում կոտրատւում. ծերունին հարահուրայ անելով տապալւում էր գետնին էշի հետ միասին:

Մահակներով վրա էին հասնում իսկոյն ու խելքի բերում նրան...

—Ատա սատակես դու,—ասում էին նրան, գանակոծելով անխնայ,—ի՛նչ ըլաւ քեզ ահր. ջանդ քոս ա ընկել, ի՛նչ ա. քեզ ճանճով զցող չեղաւ դէ հօ:

Էշը փոշմանած կանգնում էր տեղից, կրկին ընդունում իր վրա իր բեռը ու խելքի եկած շարունակում ճամփան:

Լաւ էր, երբ խուրջիններում ամանեղէն ու պաշարեղէն էին լինում միայն. ամանեղէնի կոտորուելը թէև զայրացնում էր, բայց այնքան էլ չէր յուզում էշերին ուղեկցողներին: Պատահում էին էշեր, որոնց խուրջիններում երեխաներ էին լինում. բա. այդպիսի բեռներ էլ կային ուխտաւորների էշերի վրա: Խուրջիններում էին դրել երկու-երեք տարեկան երեխաների, իւրաքանչիւր կողմում մի հատ: Ի՞նչ անէին դէ. երեխաները էշի վրա նստած չէին կարող կենալ մեն-մենակ. ոտով անցնել այնքան երկար ճանապարհ իսկի չէին կարող. գրկած կամ շալակած տանելն էլ նրանց հեշտ չէր. իսկ ծրծկերներին ի՛նչ անէին: Ճարահատեալ խուրջիններում էին դրել: Ասենք երեխաներն իրենք շատ ուրախ էին խուրջինները մտնել, միայն թէ էշերի վրա լինէին ճանապարհորդած. մէկը չը կար, որը չը պահանջէր էշի վրա նստեցնել իրեն: Մօր կամ տատի առաջին ձիու կամ ջորու վրա նստած երեխան նկատելով իրենց մօտով անցնող էշին, որի խուրջինում կային զոյգ երեխաներ, յանկարծ պահանջում էր, որ իրեն էլ խուրջինում դնեն ու բարձեն էշի վրա: Երբ մերժում էին, վայնասուն էր բարձրացնում, ձաճրացնում լաց ու կոծով: Ճարները կտրած դէս ու դէն

էին անում, բազմութեան մէջ նրա պէս մէկ ուրիշին գտնում, երկուսին էլ խուրջինում դընում ու բարձում էշի վրա, նրա վրայի ամանեղէնի խուրջինը ձիաներից կամ ջորիներից որ և է մէկի վրա յարմարեցնելով:

Խուրջիններում երեխաներից շատերը քընում էին օրօրւելուց ու այնպէս անվրդով քնած ճամփայ գնում էշերի վրա, որոնք կասես մի առանձին հաճոյքով լինէին տանելիս նրանց: Շատերը հանգիստ քնած՝ իսկի չէին իմանում՝ իրենց էշը գնում է՞ արդեօք, թէ հենց իր քէֆին արածում մօտեցած ու կանգնած ճանապարհի եղերքին, օգտւելով այն բանից, որ մեծերը դանդաղում են իր ետևում, կանգնել են պարող տղերանց նայում կամ մերձակայ աղբիւրից ջուր խմում: Երբ այդպիսի բեռ կրող էշերն էին իրենց էշութիւնն անում, գայթակղւում մօտակայ փափուկ կանաչից, մարգագետնից կամ արտից, ու գնում թաւալւելու այնտեղ, տուր ու դմբոց էր, որ նրանք էին ուտում: Այդպիսի դէպքերում եթէ երեխաները քնած չէին լինում, ճշում, վայում էին իսկոյն. քնածներն էլ, էշի հետ միասին տապալւելով, արթնանում էին ու վայում իսկոյն, բայց չը նայած դրան էշից ոչ ոք չէր հրաժարւում. երբ թաւալող տխմարին խելքի էին բերում ու կանգնեցնում, երեխաները դարձեալ պահանջում էին իրենց էշի վրա գնել:

Ուխտաւոր երեխաների ճակատներին մատաղի արիւնով խաչեր էին դրոշմւած՝ նրանց այլ և այլ փորձանքներից ապահովելու համար...

II

Զէյրանենց Թանէսն ու իր կին Հուռին բաւականին ուշացել էին ուխտատեղում. երբ նրանք Ամենափրկչի ձորից դուրս եկան դէպի իրենց գիւղը տանող ճանապարհը, ուխտաւորների շարանները չքացած էին համարեա: Շտապում էին, որ լուսով տեղ հասնեն: Գիւղը չէին գնալու, այլ գոմերը, որտեղ գտնւում էին նրանց տաւարն ու ոչխարը ու ուր ապրում էին նրանք ամբողջ ընտանիքով տարւայ մեծ մասը: Ամառն էին միայն անցկացնում գիւղում, կալ ու կուտի համար: Կալերը կալտում վերջացնում էին թէ չէ, տանով-տեղով կրկին գոմերն էին քոչում, անասունների մօտ: Գիւղից հեռու ընկած մի ձորում էր գոմերը: Մեծ չէր նրանց ընտանիքը. իրենք էին ու երեք երեխայ՝ Քոքորը, Մուսին ու Վարդին: Առաջինը դեռ ծծկեր էր. վերջին երկուսն էլ մանուկներ էին նոյնպէս, հազիւ երկու երեք տարեկան: Ուխտ էին գնացել երեխաների հետ միասին, ի հարկէ. մի գառն էին տարել մատաղ արել Ամենափրկչին. ուխտել էին այդ ամիսներ առաջ, երբ երեխաները հիւանդացել էին կարմրուկով: Գառան արիւնով խաչեր էին դրոշմել երեխաների ճակատներին: Նը-

րանք պէտք է մնային այնպէս դրոշմաձ՝ մինչև իրենց-իրենց սրբւելը. օրերով երեխաներին չէին լողացնելու կամ երեսները լւանալու գոնէ:

Ուխտաւոր ընտանիքը իր հետ մի էշ ունէր միայն: Քոքորը մօր գրկումն էր, իսկ Մուխին ու Վարդին խուրջինում էշի վրա: Աման-չամանը առանձին Թանէսն իր վրա էր տանում: Բզում էր էշին Թանէսը, շտապեցնում կնոջը. բայց այնքան էլ արագ գնալ չէր լինում. էշի քայլ-ւածքը ի՞նչ արագութիւն է որ...

Շատ աշխատեցին, բայց ուխտաւորների ետևից հասնել ու նրանց վերադարձի ուրախութիւններին մասնակցել չեղաւ: Բայց ինչ որ էլ լինէր, պէտք է լուսով գոմերը հասնէին՝ կովերն ու էծերը ժամանակին կթելու. հորթերն ու ուլերը ժամ առաջ դալն անելու, որ մինչև կթելը չը ծծեն իրենց մայրերին:

— Դէ հա, դէ հա. պրծի, այ աղջի,— շտապեցնում էր Թանէսն իր կնոջը,— կամաց ես գալիս. հենց էն ա մլուկ ես անում էստեղ-էնտեղ: Ահր էն հորթերն ու հուլները պէտք ա հրետին դալն անւեն, որ չը ծծեն: Էս սատակած էն էլ ա նազ անիլաւ գնում,— ասում էր բզելով էշին,— էս էրբ պտենք տեղ հասնիլ էսհենց գնալով:

Ուժգին բզւելուց էշը երբեմն տրանգի էր տալիս, մի քիչ տեղ վազում ու դարձեալ իր սովորական քալածքով գնում: Մուխին ու Վարդին հանգիստ քնած էին. այնպէս էին մշշում,

որ կասես փափուկ անկողնում լինէին, այլ ոչ տրանգի տուող էշի վրայ: Քնի գիրկն ընկան Ամենափրկչից հազիւ մի վերստ անցած: Երկուսն էլ կարմրաթշիկ էին, փափուկ ու իրար շատ նման:

— Մի խնձոր են՝ միջից կէս արած էս քիթ ու ախպէրը,— ասում էին նրանց տեսնողները:

Գոմերից դեռ բաւականին հեռու էին, երբ Թանէսը դարձաւ իր կնոջ ասելով՝

— Աղջի, էսհենց գնալով մենք շատ ենք ուշանալու: Դու էդ երեխին էդհենց խտտած կարճադաք արա դէպի գոմերը. էստեղից էս կէծանով քաշացի հրէ էն ձորը ու էնտեղից ծուխ դէպի կխտարի աղբիւրը. աղբիւրից դէնը ճամփէն դէ հու լաւ ճանաչում ես. էլ ի՞նչ ասեմ: Դէ, պրծի, էլ մլուկ մի անիլ: Հորթերն ու հուլները մինչև ապրանքի դալը դալն արա շուտով. կթելը երբ ըլի կը կթես. ես էլ կը գամ քոմակ անեմ. շատ չեմ ետ ընկնիլ:

— Բա էրեխէքը՞:

— Էրեխանցը ես կը բերեմ էլի, էս դինջ ճամփովը. բա ի՞նչի համար եմ մնում ես էշի հետ ու քեզ կարճադաք ուղարկում:

— Դու մենակ ճնց բերես ահր,— ասաց հուլի աքիւրը, դժւարանալով բաժանւել երեխաներից:

— Ի՞նչ ա. դաշաղները *) գալու են ձեռ-

*) Աւագակները:

քիցս խլէն,—ասաց դժգոհութեամբ Թանէսը,—
կամ էնհենց էշի վրա թող եմ անելու ու ինքս
կորչեմ. խոտակեր չեմ հօ: Էն ա էսհենց էշն
առաջն արած էրեխանցը կը բերեմ գոմերը: Գու
գնահ, պրծի. ետես ընկնում. էն կոտորւած հոր-
թերն ու հուլները կը ծծեն անը:

Հուռի աքիբը կածանով իջաւ ձորը ու ան-
հետացաւ շուտով: Թանէսը էշին բզկով շարու-
նակեց իր ճանապարհը: Քնած երեխաները չը
նկատեցին, ի հարկ է, թէ ինչպէս մայրն իրենց
թողեց ու գնաց:

Արեգակը մայր էր մտել վաղուց, բայց Թա-
նէսը դեռ ճանապարհին էր: Մութը կամաց-կա-
մաց վրա էր հասնում: Գոմերից բաւականաչափ
հեռու գեռ՝ Թանէսը յանկարծ այծերի մի խումբ
նկատեց մօտակայ ցաքուտում. այծերը, փշա-
թփերի համեղ տերեւների վրայ ըլած, չէին նկա-
տում, ի հարկ է, որ մութն ընկնում է արդէն,
ու գոմերը վերադառնալու մասին հեշ չէին էլ
մտածում: Նայեց Թանէսն այծերին ու զարմա-
ցած ասաւ ինքն իրեն.

—Խիզան, էս մեր իծերն են. այ կոտորւէք
դուք, կոտորւէք, որ էդ անտէր փշի տերեւներից
չէք կշտանում. բա գիտում չէք, որ տուն գնա-
լի վախտն ա՛, — ասաւ ու շեղւեց ճանապարհից
դէպի այծերը:

Նրան տեսնելուն պէս այծերը խրտնեցին
ու քամի վերցրին փախան, բայց ոչ դէպի ճա-

նապարհի կողմը: Թանէսը նրանց տիրոջ մեռել-
կենդանը քաշելով ու նրանց ցեղն անիծելով վա-
ղեց ետևներից, իսկի չը մտածելով, որ էշին ե-
րեխաներով այնտեղ մեն-մենակ է թողել: Այ-
ծերը վազում էին հա վազում, Թանէսն էլ նը-
րանց ետևից: Բլուրներ ու ձորակներ անցան:
Մութը եկաւ հասաւ: Վերջապէս Թանէսին ա-
ջողւեց մի կերպ նրանց առաջն առնել ու փո-
խել տալ ընթացքը դէպի գոմերը: Այծերն ա-
ռաջն արած հասաւ նա գոմերը քափ ու քըր-
տինք մտած ու մէկը միւսից թունդ ուշուցներ
թափելով այծերի գլխին: Բաւականին ուշ էր
արդէն ու այնքան մութ, որ երկու քայլի վրա
մարդ կամ կենդանի հագիւ էր նկատում:

Թանէսին այծերի հետ տեսնելուն պէս Հու-
ռի աքիբը, որը կթիչը ձեռքին մօտենում էր կո-
վերից մէկին, հարցերեց ան ու դողով:

—Բա էրեխէքը. էշը. ո՛ւր են նրանք:

—Պայ, պայ, պայ, պայ. իմ խելքն Աս-
տոծ առնի, ոնց առել ա, — աղաղակեց Թանէսը
ծնկներին տալով, — կոտորւեն էս իծերը. սրանց
տեսայ ետևներից ընկայ, որ դուրս անեմ ճամ-
փէն ու հետս բերեմ. էշն երեխանցով թողի
ճամփումը. իծերը խրտնեցին ու քամի վեր կա-
լան. ես էլ էն ա խելքս կորցրի, էս կոտոր-
ւածների ետևից ընկայ, որ գնան ոչ գէլերուց
ըլեն...

Հուռի աքիբը վայել սկսեց Թանէսի հենց

առաջին խօսքերից ու սաստիկ շփոթւելով կը-
թիչը վայր գցեց կոտրեց:

— Էն սատակած էջը եկել չի բա՛, — հարցրեց
Թանէսը, չիմանալով ինչ ասի. որ էջը չը կար,
չէ որ պարզ էր:

— Ո՞րտեղից ա եկել, քու հօր տունը քանդ-
ւի, — ասաց Հուռի աքիւրը լաց լինելով աղիոգորմ
ձայնով, — վա՛յ էրեխէքս, վա՛յ, ձեզ մատաղ. է-
րեխէքս կորել են, — աղաղակեց նա մազերը փե-
տելով:

Բոպէսպէս եկան ժողովեցին Թանէսի գո-
մի մօտ բոլոր գոմերաւորները. յուզմունքն ու
իւրարանցումն ընդհանուր էր: Երբ իմացան դէպ-
քի մանրամասնութիւնները, սկսեցին պարսաւել
Թանէսին ասելով.

— Ատա տնաշէնի մարդ, խելքդ կորցրել
էիր, ի՞նչ ա. քարը գլուխը, թէ ի՞ձերը հանդին
կը մնային ու գէլերուց ըլէին. բա էրեխէքը.
խելքօլանը էրեխանցը էջի ումիդին թող կանխ
բա էն մթնումը ու ինքը չուրն ընկնի՞: Է՛ջ ա,
անասունք ա. ո՞վ ա գիտում, որ կողմի վրա ա
ծուել արածելու համար:

— Ձեզ մատաղ, էլ ասիլ միք. Աստուած էն
թիւշումը խելքս առաւ պրծաւ, — ասաց նւաղած
ձայնով Թանէսը, — մի-մի քար վեր կալէք զըլ-
խովս եկէք ու պնացէք երեխանցս գտէք, ձեզ
մատաղ:

Երկար խօսելու տեղը չէր. պէտք էր շու-

տով գնալ փնտրելու երեխանց: Գոմերի շրջա-
կաներում մշտապէս վխտացող գայլերից մէկը
կամ մի քանիսը կարող էին հանդիպել էջին, որի
հետ միշտ գայլերը անչափ հակառակ են... Փշա-
քաղում էին գոմերաւորների մազերը, երբ
մտածում էին այդ մասին... Հենց այդ պատ-
ճառով Հուռի աքիւրն այնպիսի սուգ ու շիւան էր
բարձրացրել, որ քիչ էր մնում, թէ քարերն ան-
գամ լաց լինեն նրա հետ միասին՝ կասես երե-
խաներին էլ չէր տեսնելու յաւիտեան...

— Վայ քեզ մատաղ, ա Մուխ. քու ցաւը
տանեմ, ա Վարդ. էդ ո՞րտեղ էք հիմի, ո՞նց դըժ-
ւար տեղ էք, ա նանը ձեր չոռը տանի, — ասում
էր խեղճ Հուռի աքիւրը փետելով մազերը:

Բանից դուրս եկաւ, որ կրկնակի դժբախ-
տութիւն էր պատահել Թանէսի ու Հուռի աքօր
հետ. կորել էր նաև Զէյրան կովը, որը ամենա-
աղիզն էր կովերից, ամենակաթնատուն ու խի-
նուկը *). հանդին էր մնացել: Պակաս դժբախ-
տութիւն չէր այդ. գայլերը նրան էլ կարող էին
հանդիպել... Տունքանդութիւնը կատարեալ կը
լինէր. Զէյրան անուն կրող կովերը Թանէսենց
օջաղից չէին կտրւում. այդպիսիին նրանք միշտ
ունենում էին. ծագումը մի ընտիր կովից էր,
նրանց պապերի ժամանակներից, Որսկան Արդ-

*) Խինուկ ասում են իւղառատ կաթն ունեցող
կովին:

235
44

ման պապի դովրից, մի Ջէյրանից իր նման մէկը, կատարելապէս նմանը, վերջապէս ծնւում էր ու այդպիսով անընդհատ շարունակւում էր նըրանց սերունդը: Հենց այդ պատճառով էլ Թանէսենց Ջէյրանենց էին ասում:

Հարայ-հրոցով հասակաւոր գոմերաւորները, բոլորը համարեա, տղամարդ ու կին, գուրս եկան գոմերի շրջակաները՝ փնտրելու կորած մանուկներին: Ջէյրանի համար այնքան էլ չէին մտատանջւում. նախ յոյս ունէին նրա սուր պողերի վրա, մէկ էլ գժութեան. Ջէյրանը մի քիչ գիժ էլ էր, հիւրսոտ. մի անգամ չէր գայլերի դէմ աջողութեամբ մարտնչած. գիտէին, յետոյ ի՞նչ արժէր կովը՝ երեխաների հետ համեմատած...

—Քարը գլուխը, թող կորչի,—ասում էին,
—թող մենակ Ջէյրանը գէլերուց ըլի ու էրեխանց չարը տանի. միայն թա էրեխէքը գտնեն, նրանց հետ չի փորձանք պատահի...

Կանայք լաց էին լինում ու միեւնոյն ժամանակ աշխատում քաջալերել, հանգստացնել Հուռի աքօրը, որի լացն ու կոծն աննկարագրելի էր. մագերը փետելով ու ծնկներին տալով ասում էր նա մի ձէնի.

—Վայ ես ձեզ մատաղ, ա իմ կորած խիզան. ա Մուխ, ա Վարդ. ձեր չարը նանը տանի. էդ ճրտեղ էք, ձեզ մատաղ... Ա՛. Ամենափրկիչ, քեզ ի՞նչ արի ահր, որ էս օյինը բե-

րար իմ գլուխը... Օխտը մատաղով կը գամ քու ոտի տակը. իմ էրեխանցը ինձ տուր, քու լիս երեսին մատաղ գնամ ես, ա Ամենափրկիչ:

Վագեցին սկսեցին որոնումներն այն տեղից, որտեղ Թանէսը թողել էր էշը երեխաներով: Փնտրեցին երկար, շատ երկար. էշի հետքերը ճրագով էին փնտրում ու տանում. արածելով գնացել կորել էր:

Առսաբացին դուրս եկան Զարդարած աղբիւրի տախտը ու, ó ուրախութիւն, ի՞նչ տեսան այնտեղ. էշին, Ջէյրանին ու Ջէյրանից քիչ հեռու... մի ամենի գայլի դիակ: Պարզ էր, որ նրան անշնչացրել էր Ջէյրանը իր սուր պողերով: Ջէյրանի կրծքին չանգուածքներ ու ատամի հետքեր կային. հեշտութեամբ չէր տարել նա յաղթութիւնը արիւնարբու գազանի դէմ: Կովը անհանգիստ պտտւում էր դիակի շուրջը՝ ջղայնօրէն դէս ու դէն նայելով, կասես նոր յարձակման էր սպասում: Էշն անվրդով արածում էր: Ըստ երևոյթին շատ երջանիկ էր զգում իրեն, որ այդպիսի մի խոտառատ տեղ էր ընկել պատահաբար, բոլորովին նկատի չունենալով հանգիպել այնտեղ Ջէյրանին, որին իսկի չէր էլ նկատում: Խուրջինում հանգիստ քնած էին Մուխին ու Վարդին՝ գլուխները դրած փափրիկ թաթիկների վրա, խաչերով դրոշմած ճակատները բաց:

Անհուն բերկրութեամբ վրա թափւեցին նը-

րանց ու սկսեցին համբուրել ճակատների էն կարմիր խաչերը, որոնք բազմութեան խորին համոզմամբ փրկել էին կորած մանուկներին այն մեծ փորձանքից...

—Ես քեզ մատաղ, ա՛ Սմենափրկիչ, — խորին հոգեզմայլութեամբ աղաղակեց Հուռի աքիբը ու առաջինն ընկաւ երեխաների վրա...

ԱՆՏԱՌԻ ԳԻՒՏԸ

I

Բաղիր-Իրզան մի մեծ ընտանիքի գլուխ էր: Հինգ եղբայր ունէր իրենից փոքր: Թէ ինքը, թէ եղբայրները ամուսնացած էին ու ապրում էին միասին: Բոլորն էլ երեխաներ ունէին: Մի ահագին ընտանիք էին: Երեխաները այնքան շատ էին, որ երբ հարցնող էր լինում, անուն-անուն մատներով համարում էին, համարում ու չը որոշելով սակայն ճիշտ թիւն ասում՝

—Պէտք ա որ էսքան ըլեն: Ասածու աղբաթը խէր ըլի. տալիս ա հա տալիս. հեշտ ա իմանալ, թէ ինչքան են: Էնքան շատ են, ոնց Ջէյրան-Չոլիի մորեխը: Հաց չի հերիք անում: Գիշեր-ցերեկ տափերը պոկում ենք ու պահում մի կերպ:

Մենակ Բաղիր-Իրզան ինքը տասը-տասերկու հատ տղայ-աղջիկ կունենար:

Բաղիր-Իրզանց խառնիճաղանչ քոչը բազմաթիւ չորքոտանիներով ահագին տարածութիւն էր բռնում. սարերի նեղլիկ ճամփաներում ճրգւում էր մօտ կէս վերստ: Այնքան հեռու էին ընթանում իրարից, որ հարայ տալով էին կան-

չոււ միմեանց: Երբ իջնում էին հանգստանալու, այնքան տեղ էին բռնում, որ կասես մի գեղ լինէին, ոչ թէ մի տուն, մի օջաղ մենակ:

Նալ-թոքանի անտառի սոււերներում Բաղիր-Իրզենք հանգստացան մի ամբողջ օր: Շոգի պատճառով ճամփայ էին գնում աւելի գիշերները, որոնք պարզ էին, լուսնկայ: Իրիկնապահին մօտ չուլ ու փալաս հաւաքեցին ու ճամփայ ընկան՝ շտապով, մէկը միւսին վռագեցնելով, խառնիխուռը, հարահրոցով, երեխաների ճիչ ու լացով. մէկը շուտ, միւսը ուշ, միւսով, քնից դեռ կարգին չը կշտացած:

Մի երկու օր էլ գնացին այդպէս ու վերջապէս հազար ու մի դժւարութիւններով հասան սարերի խորքերում կորած իրենց եայլաղը: Երեք-չորս օրում հազիւ կարգի բերին իրենց ու նոր միայն ուշքի եկան տեսան, որ երեխաներից մէկը չը կայ. այնքան էին խառնւած, շողւած, այնչափ գլուխները կորցրած ու լոյսն ու մթինը աչքներից գցած, որ երեխայի բացակայութիւնը չէին նկատել այդքան ժամանակ. ով հնար ու ժամանակ ունէր մտիկ տալ՝ թէ երեխաներից որն է տեղը, ո՞րն է պակաս:

Իրար անցան, դէս ու դէն ընկան իսկոյն. քրքրեցին եայլաղի մօտակայ շրջականները, տակն ու վրա արին սարերը, ձորերը, անտառներն ու գիւղերը հարց ու փորձ արին ամեն մի հանդիպողի. երեխան չը կար ու չկար: Պարզ էր, որ

նա կորել էր, ճանապարհին էր մնացել. քնած էնպէս թողել մոռացել էին նրան: Բայց ռրտեղ, ո՞ր իջևանում: Մի փոքրիկ, երկու տարին հազիւ բոլորած աղջիկ էր կորած մանուկը, անունով Հիւրգաթ: Բաղիր-Իրզայի «կրտսերտանքն» էր, այսինքը ամենափոքրը նրա բազմաթիւ զաւակներից: Երբ Հիւրգաթի կորուստը պարզւեց, կանայք ու երեխաները, նրա մայր Սանամը մանաւանդ, աննկարագրելի սուգ ու շիւան սկսեցին. վայեցին այնպէս, որ քիչ էր մնում, թէ քարերն էլ նրանց հետ միասին լաց լինեն: Ո՞վ էր իմանում, որ ձորում է մնացել, որ անտառում կամ որ սարի լանջի՝ մեն-մենակ, անաէրանաէրուչ. լաց է լինում, իր նանին կանչում, բայց նանը հեռու է, հեռու, նրան չէ լսում...

— Տաղարէք, ձեր հէրն անիծած — բարկանում էին տղամարդիկ ողբացող կանանց վրա, մեծ դժւարութեամբ զսպելով իրենց արասուքը, — խոտակեր անասունը ձեզանից լաւ ա. իր ձագը երբեք ա մնում, բառանչում ա, կանչում, գտնում: Դուք ճամփայ էիք ընկնում իսկի չականելով երեխանց: Հենց էն ա գլուխներն ու արևներն էիք հողում, երբ լաց էին լինում. խուրջիներըն էիք ածում էշերի ու եգնների վրա բարձում ու ձեր քոռ աչքերով մի կարգին մտիկ չէիք տալիս տեսնէք՝ թամամ են երեխէքը, թէ պակաս: Հիմի լաց ըլէք էգհենց. ջանահան ըլէք, կոտորւեցէք, ձեր հախն ա...

Փոքրիկ Հիւրդաթը կորել էր Նալ Թոքանի անտառներում. մի թիթեռնիկի ետևից ընկած էր գուցէ գնացել դէպի անտառի խորքը կամ հենց այնպէս էր հեռացել քնած քոչւորներին: Գնացել էր, գնացել ու պատահել մոռի թփերի. յափշտակել էր նրանց մուգ կարմիր հասած համեղ պտուղներով, կերել, կերել մի կուշտ ու հենց այնպեղ խիտ թփերի մէջ, փափուկ մամուռի վրա մեկնել քնել: Նրան մոռի թփերի մէջ մուշ-մուշ քնած գտան հետևեալ օրն առաւօտեան մի քանի հայ տղէք, որոնք մոռ քաղելու էին գնացել Նալ-Թոքանի անտառները: Զարմացան անչափ: Դէս ու դէն նայեցին. ամայութիւն էր ամեն տեղ: Տղէքն իսկոյն հասկացան, որ երեխան քոչւորներին է շեղւած ու մոռացւած այնտեղ. հասկացան նաև, որ թուրք երեխայ է, քանի որ հայ քոչւորներ այն վայրերով չեն անցնում երբէք:

Երեխան քնած էր այնքան քաղցր, որ տղէքն ամսոսացին արթնացնել: Նստեցին մօտը ու սպասեցին այնչափ, որ երեխան ինքն իրեն արթնացաւ: Զարմանալի բան է. նա չը վախեցաւ բոլորովին. բացեց աչքերը ու քուն ու քուն նայեց տղերանց. քիչ-քիչ ուշքի եկաւ ու անթարթ աչքերը բեռեց նրանց վրա: Տղերանցին մէկը կանփեա ունէր. իսկոյն հանեց գրպա-

նից մի ամբողջ բուռը ու մեկնեց երեխային: Նա անվճռաբար վերցրեց մի հատ ու ժպտաց: Այդ ըստէից տղէքն ու մանուկ Հիւրդաթը մըտերմացան: Տղէքը թղթահան էին անում կանփեաները ու մին-մին ուտեցնում: Մեծ հաճոյքով էր ուտում Հիւրդաթը կանփեաները ու ժպտում. անկապ-անկանոն բառեր էր թոթովում թուրքերէն, երբ գտնողները աշխատում էին նրան խօսեցնել: Ոչինչ չէր կարելի իմանալ նրանից, նոյն իսկ նրա անունը:

Տղէքը թողեցին մոռ քաղելն ու աղջկան խնամքով գրկած իջան գիւղը:

Ճանապարհին տղերանցից մէկն ասաց յանկարծ՝

— Էս թուրքի էրեխին ի՞նչի համար ենք գելը աանում, է:

— Բա ի՞նչ անենք, — հարցրեց մանուկին գրկած տղան.

— Գիտում չեմ:

— Դէ որ գիտում չես, տաղ արա: Ի՞նչ ա. էս խեղճ մանուկին պէտք ա անտէր-անտերուշ էստեղ թող անենք գնանք: Գազանն էդ կանի. մենք մարդիկ ենք, հայ քրիստոնէք ենք:

— Անմեղ մանուկ ա, Աստծու ստեղծած ա,

— մէջ մտաւ տղերանցից մի ուրիշը, — Դնց ա-նենք, թէ թուրքի ա. թուրքը մարդ չի, ի՞նչ ա:

Տարակուսանք յայտնող տղէն մի քիչ լուռ մնաց, յետոյ զղջաց կարծես ու մօտեցաւ, սկսեց

փայփայել չիւրզաթին, շոյելով նրա փափրիկ կարմիր թշերը:

III

Տղերանց գիւտը հետաքրքրութիւն պատճառեց ամբողջ գիւղին: Այն տունը, ուր տարել էին երեխային, շուտով լցւեց մարդկանցով, մեծ մասամբ կանանցով. գալիս էին հա գալիս տեսնելու գտած թուրք երեխային: Շատերը կամփետ ու չամիչ էին բերում իրենց հետ: Փոքրիկը բոլորին էլ ժպտում էր, մանաւանդ երբ տեսնում էր կամփետն ու չամիչը, որոնցից շուտով մի մեծ կոյտ գոյացաւ նրա առաջին: Բառեր էին թոթովել տալիս նրան ու հրճւում. ամենքը ցաւակցում էին նրա վիճակին, ցաւակցում անկեղծօրէն: Կանանց աչքերից արտասուքի կաթիլներ էին գլորւում: Նայում էին, նայում ու ասում վշտացած.

— Է՛, հիմի դրա մէրը արին ա լաց ըլում ու տափերը պուկում դրա համար:

— Է՛, հիմի, ո՞վ ա գիտում, սար ու ձորն ընկած վայ բալա կանչիլով ման ա գալիս դրան էն գամեռը:

— Նրա գլուխը հողեմ, նրա գլուխը. քոչը ճամփայ ընկնելիս էն խի՞ չի մի լաւ մտիկ տւել տեսնայ էրեխեն կա՞յ, թէ չէ: չիմի թող պոչերը պուկ տայ:

— Աղջի, ասիլ մի. էն գետառարին, ո՞վ ա գիտում, ինչքան ցաւ ու ցեց ա ըլել ճամփին: Քոչի էգափը շատ ա ըլում. տեսած եմ. քոչ գնալիս ամենաաչքաբաց մարդն անգամ իրան կորցնում ա ու լիսն ու մթինը աչքից գցում:

Մանուկի համար իսկոյն տէր գտնւեց. գիւղի ունեւորներից մէկն էր, Քիքունց Վարդան ամին: Ինքն ու կինը լսելուն պէս եկան տեսան երեխին, հաւանեցին անչափ ու ասացին հրճւանքով.

— Տղէք, ձեզ մատաղ. էդ ինչ լաւ զատ էք գտել. ապրէք, որ համ գտել էք, համ բերել: Դէ էդ ա էդ էրեխին Աստուած ինքն ա մեզ համար ուղարկել. էսօր երեսուն տարի ա մենք պսակւած ու էրեխից զուրկ: Կը տանենք, կը պահենք. կը մեծացնենք ոնց մեր էրեխին: Հը՞, ի՞նչ էք ասում, ա խալիւր, — դարձաւ Վարդան ամին ժողովւած բազմութեան, որի մէջ էին նաև գիւղի տանուտէրն ու քահանան:

— Ի՞նչ պտենք ասիլ դէ, Վարդան ամի, — ասացին բազմութեան միջից, — էդ ըախէն շատ բախտաւոր ա էլի. գտել են, բաւական չի. հիմի էլ քեզ պէս վարլու մարդի տուն ա ընկնում: Տա՛ր, ի՞նչ ենք ասում. դրուստ որ քեզ համար ա ուղարկել Աստուած դրան:

— Ես պէտք ա օրէնքին յայտնեմ, հրապորտ *) տամ պրիստաւին, — ասաց տանուտէրը:

*) Յայտարարութիւն:

—Իմ խաթրին էդ անիլ մի, — ասաց Վարդան ամին, — էս էրեխին ես ու իմ կնիկը մեր աչքի լիսի պէս պիտի պահենք. Աստուած սրան էն ա մեզ համար ա ստեղծել. թէ հու չէ, էս հենց բան չէր պատահիլ: Համ էլ, մալում ա անում, սրա ծնողները սրանից շատ ունեն, որ սրան աչքաթող են արել, մտրներիցը զցել ու գնացել:

— Հրապորտը տալ մի, հրապորտը տալ մի, — աղաղակեցին այս ու այն կողմից, — խեղճ ա Վարդան ամին. թող էդ էրեխէն դրան մնայ. մարդ ու կնիկ էրեխի հասրաթ լինելուց կոտորւում են թամամ:

— Բա որ պրիստաւը լսի ու ինձ պատժի, որ յայտնել չեմ, — ասաց տանուտէրը:

— Մենք կը խնդրենք քեզ համար, — ասացին, — Վարդան ամու խաթրու պրիստաւը քեզ կը բախշի. ո՞վ ա գիտում. դեռ շնորհակալութիւն էլ կը յայտնի, որ էս էրեխի համար տէր ա գտնւել էս գեղումը:

— Բա որ էդ էրեխի հէրն ու մէրը լսեն ու գան տանելու, էն վախան ի՞նչ կասէք, — ասաց տանուտէրը:

— Ի՞նչ պիտի ասեմ, — լսուեց Վարդան ամին, — կը խնդրեմ, որ էրեխին թողեն ինձ մօտ. երբ ընդունեն ոչ, կը տամ իրենց. ի՞նչ պիտի ասեմ որ...

— Լաւ. դէ տազ կանեմ հլա, — ասաց տանուտէրը:

— Է՛, ես ու մեր կնիկը էս էրեխին ո՞նց պիտի պահենք, ո՞նց, — ասաց Վարդան ամին, իր գիրկն առնելով աղջկան — հէրն ու մէրը որ գան տեսնեն սրա ապրուստը, տանիլ չեն, մեզ կը բախշեն, հաւատացած եմ: Ա՛ տէր, եկող կիրակի օրը կը մկրտես էրեխին, — դարձաւ քահանային, — սաղ հասարակութիւնը պէտք ա հացին կանչեմ:

— Էդ մի քիչ դժւար բան ա, Վարդան, — ասաց քահանան, — մկրտենք ու յանկարծ ծնողները գան ուղեն: Մկրտած էրեխին ո՞նց տանք նրանց, իսկ նրանց ձեռքից ո՞նց պրծնենք: Լաւն էն ա մի քանի ամիս սպասենք, մինչև քոչերը սարերից իջնելը: Երբ մինչ էն վախտը էրեխին տեղաք տւող չըլի, կը նշանակի Աստուած դրան քեզ համար ա ստեղծել: Էն վախտը մի փառաւոր մկրտութիւն կանենք: Իսկ հիմիկուց անունն էնհենց դնում եմ՝ Շողակաթ: Էդ նշանակում ա, որ էդ էրեխէն արևի շողերի հետ միասին երկրնքից կաթել ա քեզ համար, — ասաց տէր հայրը ժպտալով:

— Փառաւոր ըլես, ա՛ տէր, լաւ անուն դրար, ասաց Վարդան ամին, — դէ ոնց հրամայում ես, էնհենց կանեմ. կը սպասեմ. գուցէ իմ բախտից Աստուած էս էրեխին ինձ բախշի:

—Ամէն, ամէն, — աղաղակեցին բազմութեան միջից:

—Աղջի,—դարձան Վարդան ամուսնու կին Ոսկի աքօրը կանանցից մի քանիսը,—էրեխէն թուրքի ա ահր. մի հանգի սազում չի, որ թամամ քունը շինես:

—Գլխնիդ հողեմ,—ասաց դժգոհութեամբ Ոսկի աքիրը.—ամենքդ մի սուրու էրեխայ ունէք. ուզում չէք, որ մինն էլ ինձ լինի: Շատ լաւ սազում ա: Էնհենց պիտի պահեմ, ոնց ինձանից ծնւածի:

—Ախր էրեխէն թուրքի ա է, Ոսկի աքիր. նրանում հայի արին չը կայ: Ինչքան էլ չը լի, խորթ աչքով մտիկ կը տաս:

—Ի՞նչ անենք թուրքի ա. չէ որ Աստծու ստեղծած ա: Էդ ինձ բոլ ա. հոգուս պէս կը պահեմ,—ասաց Ոսկի աքիրը,—առնելով աղջկան Վարդան ամուսնու գրկից:

Մարդ ու կին անշափ երջանիկ էին իրենց անակնկալ գիւտով:

Ոսկի աքիրը նրան խնամքով գրկած տարաւ իրենց տուն, ճանապարհին անվերջ բարեմաղթութիւններ լսելով: Վարդան ամին բազմութեան մէջ գտնւող հասակաւոր մարդկանց տարաւ իր տուն արաղ տալու՝ բախտաւոր դէպքի առիթով: Գիւտն արած տղերանց բաւականին գրամ բախշեց ասելով.

—Տղէք, շատ ապրէք. գնացէք մի լաւ քէֆ արէք:

IV

Վարդան ամուսնու Ոսկի աքօր երջանկութիւնը շատ կարճատև եղաւ սակայն: Շողոկաթ-Հիւրդաթին վիճակած չէր նրանց աղջիկը դառնալ: Դէպքից հազիւ մի տասը-տասներկու օր անցած մի օր վաղ առաւօտեան գիւղը թափւեցին մի խումբ թուրքեր՝ աղամարդիկ ու կանայք, մեծ մասամբ կանայք. մօտ տասնհինգ հոգի կը լինէին: Կանայք սգալով մօտան գիւղը: Տղամարդիկ հանգստացնում էին նրանց ասելով.

—Տաղ արէք, լալկւեցէք. խայտառակի միք մեզ էս գեղումը ձեր վայնասունով: Էն ա էրեխէն որ էստեղ ըլի, կը տան էլի, թագցնիլ չեն. սուս կացէք:

Բայց կանայք չէին լսում: Մէկը վայում էր ամենից բարձրաձայն: Նա խելագարի էր նման. տալիս էր ծնկներին, փետում մազերն աղաղակելով.

—Վայ բալա, վայ իմ կորած բալա, էդ ո՞րտեղ ես:

Պարզ էր, որ Հիւրդաթի ետեից էին եկել. դէս ու դէն ընկնելով իմացել էին վերջապէս, որ երկաթաշէնցի տղէքը մի երեխայ են գտել Նալ-Թոքանի ծմակներում: Ողջ գիւղը թափւեց

իսկոյն եկեորներէ գլխներին: Բոլորն էլ կարեկցում էին նրանց ու հանգստացնում ասելով, որ իրաւ երեխան իրանց գիւղումն է, մի «դովլաթլու*» մարդի տան, որտեղ նրան աչքի լոյսի պէս են պահում:

Թուրքերն ու թրքուհիները բազմութեան առաջնորդութեամբ գնացին Գիքունց տունը:

Նրեխան իր մօրը տեսնելուն պէս մի ակընթարթ ապշած նայեց նրան ու նետուեց ընկաւ գիրկը: Այնպէս կպաւ նրա կրծքից, որ էլ ոչ մի ուժ չէր կարող բաժանել նրանց:

— Հիւրգաթ, Հիւրգաթ, — խելագարի պէս աղաղակեց մայրը նրան տեսնելուն պէս:

Ներկայ եղողներէից շատերի աչքերից արտասուքի կաթիլներ գլորւեցին:

Վարդան ամին տխուր ձայնով ասաց ինքն իրեն.

— Հէջ. էս էրեխէն մեզ նասիբ չեղաւ: Չեմ իմանում, որ մեղքիս համար ա Աստուած էսքան բարկացել մեզ վրայ:

Ոսկի աքիրն աւելի սրտակոտոր եղաւ. իր օրում այնչափ վշտացած չէր:

Նրբ նա Հիւրգաթի ծնողներէից իմացաւ, որ նրանք բազմաթիւ զաւակներ ունեն, որոնցից վեցը տղայ են, հինգը աղջիկ, դարձաւ Սանամ

*) Հարուստ, մեծատուն:

բաջուն, Հիւրգաթի մօրը ասելով՝

— Աստծու տունը շէն կենայ, ա բաջի *). քեզ էդքան տւել ա ու էլ կը տայ. ինձ մինն էլ չի տւել. Հիւրգաթին մեզ բախշի. խեղճ եկ ինձ ու մարդիս: Մեր հոգու պէս կը պահենք: Աշնա **)

կը դառնանք ձեզ հետ. կը գաք տեսնէք՝ ինչքան սրտներդ կուզի. մենք էլ ձեր տունը դոնաղ կը գանք: Հիւրգաթը կը բախտաւորւի մեզ մօտ: Փառք Աստծու, դովլաթլու օջաղ ենք. դիպի դրան ա մնալու. թող, բաջի, թող Հիւրգաթին ինձ մօտ:

Սանամ բաջին դողում էր Ոսկու աքօր ա. մեն մի խօսքից՝ կասես ուժով խլելիս լինիին իրենից իր զաւակին:

Յետոյ, աղջկան ամուր գրկած, Սանամ բաջին գլուխը վեր բարձրացրեց և յուզւած ձայնով ասաց.

— Էրեխէք շատ ունեմ, ա բաջի, դրուստ ա. ամա սա էլ ա նրանց պէս սրտիս կտորը. ես հնց կտրեմ սրան սրտիցս ու տամ քեզ...

Ու այնպէս լաց եղաւ, որ բազմութիւնը աչքները վար յառած՝ նրա հետ սկսեց արտասուել:

— Տաղ արա, ա կնիկ, էլ բան մի ասի,—

*) Բոյր:

**) Բարեկամներ:

խօսեց Վարդան ամին, — տասը չի, որ քսանն էլ ունենայ, էլի էն էրեխէն նրա սրտի կտորն ա. չի կտրի մեզ տայ: Դէ էսհենց ա մեր բախտը. տազ արա:

Ոսկի աքիրը տազ արաւ. տազ արաւ, խեղդելով սրտում մորմոքիչ վիշտը:

Նա տաք համբոյրներով ու դառն արցունքներով բաժանեց ընդ միշտ «Իր Շողակաթից», տալով նրան և այն գեղեցիկ շորերը, որ մեծ խնամքով ինքը իր ձեռքով կարել էր, և Վարդան ամուսնացած սիրուն փափուկները, խաղալիքները, քաղցրաւէնիքը...

Ոսկի աքօր ու Վարդան ամուսնի շողութեան մէջ Շողակաթ-Նիւրգաթը մնաց ինչպէս մի քաղցր կարճատև երազ:

4508

00882 X

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0008827

"ՆՒՒՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻՆ"

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Խմբագրութեամբ «ՀԱՍԿԵՐ» ամսագրի

1. Գաստրով—Ամիրան Դարեշանիձէ, փոխ. ԱՔ.
Խնկոյեանի 25 ՚
2. Սէյրի—Դերձակի աշակերտը, Վոլբուլ 10 ՚
3. Ազւէն ու պուտուկը, Ոսկի ձկնիկ, Գասկ—
պասկ—պատկերազարդ հեքիաթներ 10 ՚
4. Ս. Դալաշեան — Կապիկներ, ընագիտական
զրոյց 10 ՚
5. Մարկ Տւէն—Մահւան օղակը. պատմածք,
Թարգմ. Մ. Բաւաքալեանի 7 ՚
6. Կ. Ստանիսկովիչ—Գատիկ նաւաստին. պատ-
մածք, Թարգմ. Սիմակի 5 ՚
7. Մարգար Աւետիսեան—Երեք խրատ. Պոնձէ
բաղաբի զրոյցներէց 20 ՚
8. Է. Սէտուն-Տումպուն—Ինիպեզի զայլը. պատ-
մածք հերոս կենդանիների կեանքից, Թարգ-
մ. Սիմակի 20 ՚
9. Լ. Պրայս եւ 2. Զիլբերտ—Առասպելական հե-
րոսներ. Թարգմ. Գ. Իփէկեան 20 ՚
10. Ռուբէն Դարբիշեան—Ուլիկանի Թաղաւորը.
Կէտի մասին, ընագիտական զրոյց 10 ՚
11. Մարգակերի աղջիկն ու խորհրդաւոր վար-
պետը. Իտալական հեքիաթ. Ռուսերէնից
Թարգմ. Յովհ. Թումանեան 10 ՚
12. Խ. Բ. Բաքալեան—Նոր ընկերուհի, Մանկա-
կան պիէս, մէկ արարւածով 10 ՚
13. Գ. Մեսեան—Ոսկեպոզը, արեւելեան աւան-
դութիւն 10 ՚
14. Փր. Փոլս—Մի ժամայ նախարարը,
պատմածք Թարգմ. ԱՔ. Խնկոյեանի 15 ՚
15. Զիպօն եւ Պիպօն 25 ՚
16. Բ. Նիպոլինգ—Կոտուկօ, պատմածք Թարգմ.
Նիկ. Մարգսեան 15 ՚
17. Դը-Ամիրչիւ—Կարմիր մեխակ, պատմածք,
Թարգմ. Բ. Վարդանեան 8 ՚
18. Աղաբար—Քուխար մանկական հեքիաթ 12 ՚
19. Սօֆիա Դալաշեան—Այգեպանի մօտ 10 ՚
20. Ուրդա—Տափաստանը պատմածք 10 ՚
- 21 Ս. Տէր-Աւետիսեան — Ուխտաւորները, Ան-
տառի գիւտը 8 ՚

Դիմել «Հասկերի» խմբագրութեան. Тифлисъ,

редакция „Аскеръ“

Զի յաւերած «ՀԱՍԿԵՐ» ամսագրի